

*Тюріна Д.М. к.пед.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків
ORCID: 0000-0002-1506-5849*

*Tiurina D. PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Management,
National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv*

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПІД- ВИЩЕННІ ГЕНДЕРНОЇ СВІДОМОСТІ

THE ROLE OF EDUCATION IN FORMING GENDER CULTURE AND INCREASING GENDER CONSCIOUSNESS

У статті розглянуто роль освіти у формуванні гендерної культури та підвищенні гендерної свідомості. Проаналізовано останні дослідження й публікації вітчизняних і зарубіжних науковців з цієї теми. Дослідження показали, що освіта може впливати на формування гендерних стереотипів і ролей, що призводить до підвищення гендерної свідомості та рівності. Однак у статті було порушено проблеми, що й досі залишаються невирішеними, а саме: відсутність гендерної компетентності серед учителів, стереотипні уявлення про професії та роль жінок і чоловіків у суспільстві.

Освіта має великий потенціал для формування гендерної культури й підвищення гендерної свідомості серед студентів та учнів. Навчання гендерній освіті може допомогти усунути стереотипи та дискримінацію за статтю, підвищити рівень гендерної освіченості й допомогти створити більш рівні умови для всіх людей.

Останнім часом зроблено значний прогрес щодо розвитку гендерної освіти в багатьох країнах світу. Однак багато проблем інформованості про гендерні питання й дискримінацію на основі статі залишається невирішеними. Викладачі та вчителі мають велику відповідальність у формуванні гендерної культури серед молоді, а також у підготовці майбутніх лідерів, які будуть працювати над забезпеченням гендерної рівності в різних сферах життя.

***Ключові слова:** освіта, гендер, гендерна культура, гендерна свідомість, гендерна рівність, дискримінація.*

This article discusses the role of education in shaping gender culture and increasing gender awareness. The article analyzes the latest research and publications by domestic and foreign scholars on this topic. Research has shown that education can influence the formation of gender stereotypes and roles, leading to increased gender awareness and equality. However, the article highlights issues that remain unresolved, such as the lack of gender competence among teachers, stereotypical perceptions of professions and the roles of women and men in society.

Education has great potential for shaping gender culture and increasing gender awareness among students. Teaching gender education can help eliminate stereotypes and discrimination based on gender, increase the level of gender literacy, and help create more equal opportunities for all people.

In recent years, significant progress has been made in the development of gender education in many countries worldwide. However, many issues of gender awareness and discrimination based on gender remain unresolved. Teachers and educators have a great responsibility in shaping gender culture among youth, as well as in preparing future leaders who will work towards ensuring gender equality in various spheres of life.

Key words: *education, gender, gender culture, gender consciousness, gender equality, discrimination.*

Постановка проблеми. Проблема ролі освіти у формуванні гендерної культури та підвищенні гендерної свідомості полягає в тому, що сьогодні багато людей не розуміють значення гендерної рівності та не здатні відрізнити гендерні стереотипи від реальності.

Одна з головних проблем у цій сфері полягає в тому, що багато людей не мають належних знань про гендер і його різні аспекти. Це може призвести до того, що люди не зможуть зрозуміти важливості гендерної рівності та не зможуть взаємодіяти з людьми, які мають різний гендерний ідентифікатор.

Інша проблема полягає в тому, що багато людей не відчувають необхідності в знаннях про гендер і його роль у суспільстві. Це може призвести до того, що більшість людей будуть продовжувати діяти відповідно до гендерних стереотипів, що зазвичай зводяться до традиційних ролей чоловіків і жінок, і відповідно – до булінгу людей, які не відповідають гендерним стереотипам.

Загрози пов'язані з тим, що недостатнє розуміння гендерної рівності може призвести до дискримінації на основі гендеру. Це може бути заборона певних професій, нерівний доступ до освіти та здоров'я тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зауважити, що в науковій праці «Роль освіти в розвитку гендерної свідомості учнів», науковець з України Н. Петренко [7] підкреслила, що в освітньому процесі необхідно активно впроваджувати гендерну тематику, щоб допомогти учням зрозуміти різні аспекти гендерних стереотипів і показати, що гендерна рівність – це не лише проблема жінок, а загальносуспільна проблема.

Також у дослідженні «Освіта і гендер: діалог на шляху до рівності» авторка О. Козуб [3] зазначає, що освіта є ключовим чинником у вирішенні гендерних проблем. Вона пропонує запровадити гендерну тематику в усі рівні освіти, від початкової школи до вищої, та активно залучати вчителів і викладачів до гендерної освіти.

Загалом останні дослідження й публікації свідчать про те, що освіта має важливу роль у формуванні гендерної культури та підвищенні гендерної свідомості, і вона може бути використана як інструмент для зміни гендерних стереотипів і соціальних норм. Для досягнення цих цілей необхідно збільшувати зусилля із упровадження гендерної тематики в освітній процес і підтримувати дослідження в цій галузі.

Незважаючи на досягнуті успіхи в дослідженні цієї теми, роль освіти у формуванні гендерної культури та підвищенні гендерної свідомості є складною й має свої невирішені проблеми. Наприклад, нерівномірний доступ до освіти: у деяких країнах жінки мають менший доступ до освіти порівняно з чоловіками через культурні й економічні обмеження. Також існує статева дискримінація: у багатьох країнах статева дискримінація продовжується в освітніх закладах, що може призвести до нерівних можливостей і неприйняття студентами гендерних відмінностей. Неадекватне навчання вчителів: чимало вчителів не мають достатньої підготовки щодо різниці між гендерами, що може призвести до неправильного сприйняття гендерних питань. Недостатній аналіз гендерних аспектів навчальних програм: більшість навчальних програм не містять достатнього аналізу гендерних аспектів, що може призвести до ігнорування гендерних питань у навчальному процесі, тощо.

Постановка завдання. Метою цієї статті є відображення ролі освіти у формуванні гендерної культури та підвищенні гендерної свідомості й надання рекомендацій щодо поліпшення гендерної компетентності серед педагогічного колективу та учнівської аудиторії.

Виклад основного матеріалу. Простими словами гендерна культура – це система цінностей, переконань, практик і норм, що формуються в суспільстві відносно статей, – жінок і чоловіків. Вона визначає те, як ми сприймаємо різні статі та як взаємодіємо з ними в суспільстві.

Слід зазначити, що за результатами досліджень, проведених ЮНЕСКО, більшість країн світу є дискримінаційними за гендерною ознакою, що свідчить про нерівноправне ставлення до жінок і чоловіків. За даними досліджень, що були опубліковані в журналі «Gender and Education», освіта може зменшувати гендерні стереотипи й збільшувати рівень гендерної свідомості серед учнів і студентів. Дослідження, проведені в багатьох країнах світу, показали, що викладання гендерних питань у навчальних закладах може сприяти покращенню ставлення до різних соціальних груп, зменшенню гендерних стереотипів, а також збільшенню свідомості щодо прав і можливостей жінок і чоловіків.

Одним із недавніх досліджень з цієї теми є стаття, опублікована в журналі «Gender and Education», у якій було розглянуто вплив гендерно-орієнтованого підходу до викладання на гендерні стереотипи учнів у середній школі в Україні. Результати дослідження показали, що такий підхід до

викладання може допомогти зменшити гендерні стереотипи та сприяти формуванню гендерної рівності серед учнів [5].

Однією з ключових функцій освіти є формування громадянської й соціальної свідомості. Освіта має на меті не лише передавати знання, але й виховувати моральні та етичні цінності. Гендерна культура є частиною цієї свідомості, тому освіта має ключову роль у формуванні гендерних стереотипів та усуненні їх.

Перш за все, освіта може допомогти змінити уявлення про роль жінок і чоловіків у суспільстві. Для цього потрібно почати з дитячого садка та школи, де дітям необхідно навчитися розрізняти різні статі й усвідомлювати, що кожна стать може мати свої інтереси, бажання та здібності. Крім того, важливо змінити програми навчання, щоб вони містили гендерні аспекти, зокрема рівність, сексуальне та гендерне насильство, гендерні стереотипи, права жінок і чоловіків, тощо. Можливо, було б доцільним розробити окрему дисципліну з гендерної культури у вищій школі.

Освіта також може допомогти змінити культурні та соціальні норми, що формують гендерну культуру через різні механізми (рисунок 1). Вона може допомогти розвинути критичне мислення та здатність аналізувати гендерні аспекти. Також шляхом внесення гендерних аспектів до навчальних програм і методичних матеріалів можна дати дітям і молоді знання про гендерні стереотипи та їх вплив на життя людей тощо.

З метою виховання в студентів та учнів гендерної культури можна запропонувати такі способи:

1. Створення гендерно рівних середовищ. Забезпечення рівного доступу до навчання й рівних можливостей для студентів та учнів незалежно від їх статі, створення безпечного та підтримувального середовища для навчання й розвитку, відмова від дискримінації та стереотипів на основі статі.

2. Підтримка гендерної рівності та протидія гендерному насильству. Виховання в студентів та учнів поваги до прав людини та прав жінок, підтримка гендерної рівності у всіх сферах життя, протидія гендерному насильству та іншим формам дискримінації.

3. Відкрите та вільне обговорення гендерних питань і проблем. Забезпечення можливості для студентів та учнів обговорювати гендерні проблеми й питання, вільно висловлювати свої думки та погляди, розробляти проекти та ініціативи, що сприяють розвитку гендерної рівності й шанобливому ставленню до всіх людей.

4. Залучення гендерно різноманітних людей до навчання й викладання. Створення можливостей для навчання та викладання з гендерної перспективи, залучення до цього процесу гендерно різноманітних людей, що дозволить студентам та учням здобути різні гендерні перспективи й досвід.

5. Розвиток емпатії та розуміння.

6. Залучення студентів та учнів до громадських ініціатив з питань гендерної рівності та прав людини. Надання можливостей для участі в студентських та учнівських організаціях, що працюють над забезпеченням гендерної рівності та боротьбою з дискримінацією на основі статі [1].

7. Розробка й упровадження гендерно рівних політик в інших сферах життя, таких як бізнес, політика та культура. Це допоможе створити більш гендерно рівні середовища в різних галузях життя.

8. Популяризація гендерної освіти серед широкої громадськості й залучення до цього процесу різноманітних організацій, що працюють над розвитком громадянського суспільства. Це дозволить залучити більше людей до роботи над створенням більш рівних і гуманних умов для всіх.

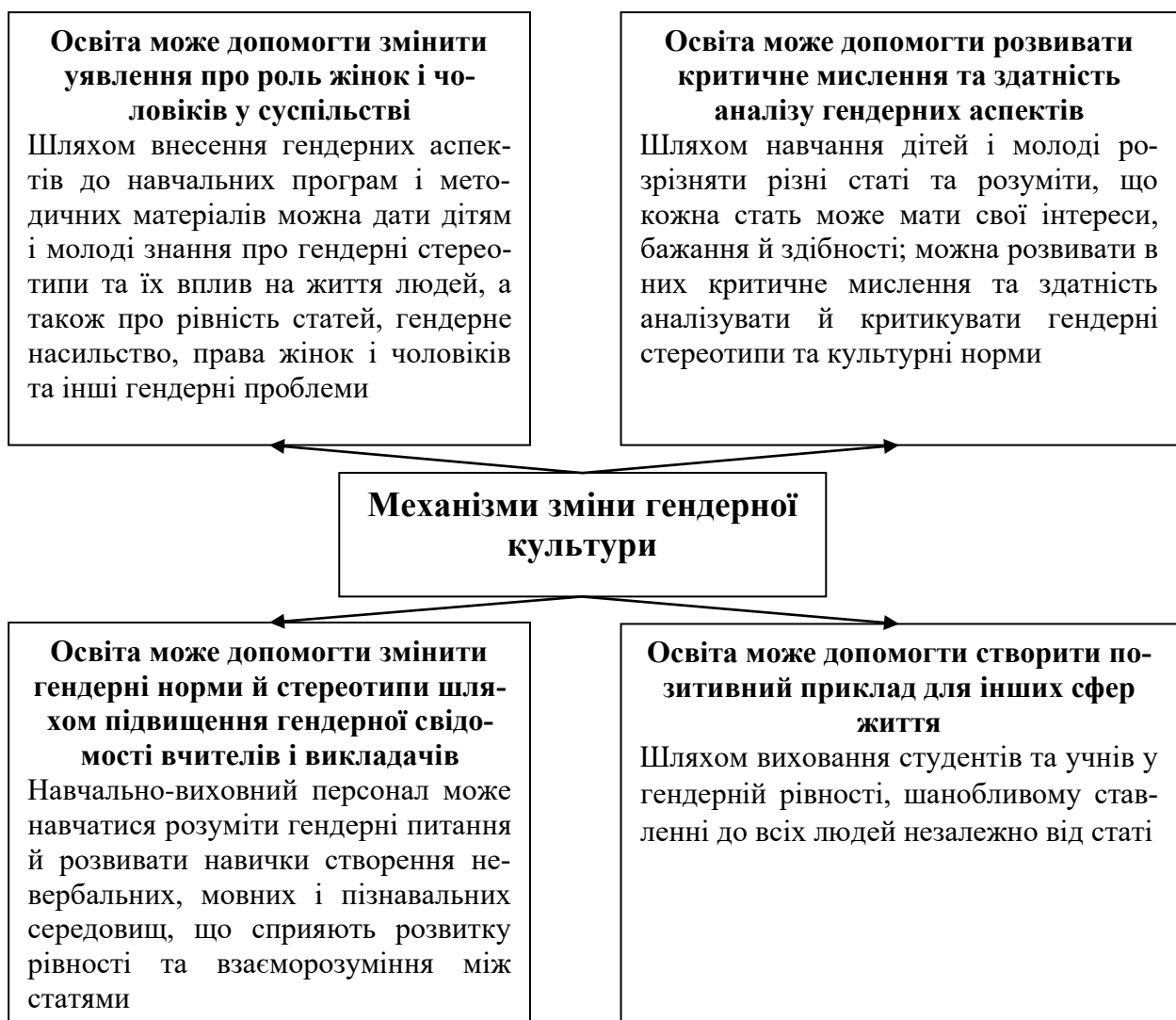

Рис. 1. Зміни культурних і соціальних норм гендерної культури [6]
Джерело: авторська розробка

Для встановлення зв'язку між рівнем гендерної свідомості студентів та їх готовністю до співпраці з представниками інших гендерів у професійній і соціальній сферах можуть бути використані різні методи дослідження, а саме:

1. Опитування студентів за допомогою анкет, що містять запитання про їхні стереотипи, уявлення про роль чоловіків і жінок у суспільстві та про їхню готовність до співпраці з представниками інших гендерів.

2. Проведення групових дискусій і тренінгів з теми гендерної рівності, які допоможуть студентам покращити свої знання щодо гендерної рівності й підвищити готовність до співпраці з представниками інших гендерів.

3. Аналіз поведінки та взаємодії студентів у групових проєктах та інших колективних заходах, що дозволить оцінити їхню готовність до співпраці з представниками інших гендерів і виявити можливі проблеми.

4. Спостереження за студентами в реальних ситуаціях взаємодії з представниками інших гендерів, таких як взаємодія на практиках чи в процесі виконання проєктів [2].

Загалом для встановлення зв'язку між рівнем гендерної свідомості й готовністю до співпраці з представниками інших гендерів можна використовувати комбінацію різних методів дослідження залежно від конкретних цілей та обставин дослідження.

Висновки. З огляду на зазначене, можна зробити декілька висновків:

1. Освіта має велике значення для формування гендерної культури та підвищення гендерної свідомості, оскільки вона може впливати на усвідомлення студентами та учнями різниці між статями, розуміння та підтримку гендерної рівності.

2. Для досягнення мети з формування гендерної культури та підвищення гендерної свідомості учнів і студентів необхідна взаємодія між усіма відділами освіти, зокрема вчителями, викладачами та адміністрацією навчальних закладів.

3. Незважаючи на успіхи, досягнуті в цій галузі, досі є проблеми, пов'язані з формуванням гендерної культури та підвищенням гендерної свідомості. Особливо актуальними є питання, пов'язані з нерівністю учасників навчального процесу, зокрема щодо доступу до навчання для дівчат і жінок, наявності гендерних стереотипів у підручниках і курсах, недостатньої кількості жінок на високих посадах в освітніх інституціях.

4. Зважаючи на важливість ролі освіти у формуванні гендерної культури та підвищенні гендерної свідомості, необхідно забезпечити подальші дослідження в цій галузі та розвиток нових підходів до викладання й виховання студентів та учнів.

Список використаних джерел:

1. Герасименко Л.М. Роль освіти у формуванні гендерної культури. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Психологія"*, Випуск №2(49). 2019. С. 82-88.

2. Коваль Н.А. Роль педагогіки у підвищенні гендерної свідомості сучасної молоді. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16.* 262

Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики, Вип. №18(29). 2020. С. 56-63.

3. Козуб, О. Освіта і гендер: діалог на шляху до рівності. *Педагогічний дискурс: збірник наукових праць*, Випуск 23. 2018. С. 170-178.

4. Крига І.О., Михайлова Г.І. Гендерна освіта: світовий досвід і перспективи в Україні. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки, Випуск №170(2), 2021. С. 98-103.

5. Мартиненко В.В. Роль освіти в формуванні гендерної свідомості: соціально-філософський аналіз. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Серія: Гуманітарні науки, Вип. №32, 2018. С. 179-185.

6. Нікішина В.Ю. Роль освіти у формуванні гендерної культури в Україні. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*. Серія: Педагогіка, Випуск №4(31), 2022. С. 73-78.

7. Петренко Н. Роль освіти в розвитку гендерної свідомості учнів. *Науковий вісник Педагогічної академії України імені Г. С. Сковороди*. Серія: Педагогічні науки, Випуск №128, 2020. С. 152-157.

References:

1. Herasymenko, L. M. Rol osvity u formuvanni hendernoj kultury [The role of education in shaping gender culture]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia "Psykhologhiia", Vypusk No.2(49)*. 2019. pp. 82-88.

2. Koval, N. A. Rol pedahohiky u pidvyshchenni hendernoj svidomosti suchasnoi molodi [The role of pedagogy in enhancing the gender awareness of modern youth]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 16. Tvorcha osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky, Vypusk No.18(29)*. 2020. pp. 56-63.

3. Kozub, O. Osvita i hender: dialoh na shliakhu do rivnosti [Education and gender: dialogue on the path to equality]. *Pedahohichniy diskurs: zbirnyk naukovykh prats, Vypusk 23*. 2018. pp. 170-178.

4. Kryha, I. O., Mykhailova, H. I. Henderna osvita: svitovyi dosvid i perspektyvy v Ukraini [Gender education: global experience and prospects in Ukraine]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriiia: Pedahohichni nauky, Vypusk No.170(2)*, 2021. pp. 98-103.

5. Martynenko, V. V. Rol osvity v formuvanni hendernoj svidomosti: sotsialno-filosofskyi analiz [The role of education in shaping gender consciousness: a socio-philosophical analysis]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriiia: Humanitarni nauky, Vypusk No.32*, 2018. pp. 179-185.

6. Nikishyna, V. Yu. Rol osvity u formuvanni hendernoj kultury v Ukraini [The role of education in shaping gender culture in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriiia: Pedahohika, Vypusk No.4(31)*, 2022. pp. 73-78.

7. Petrenko, N. Rol osvity v rozvytku hendernoj svidomosti uchniv [The role of education in developing students' gender awareness]. *Naukovyi visnyk Pedahohichnoi akademii Ukrainy imeni H. S. Skovorody. Seriiia: Pedahohichni nauky, Vypusk No.128*, 2020. pp. 152-157.

*Форсюк В.О. аспірантка ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків
ORCID: 0000-0002-1464-8524*

*Forsyuk V. PhD student of Training, Research and Production Center of the
National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE ENVIRONMENTAL SAFETY STATE POLICY FORMATION IN UKRAINE

У статті розглянуті основні види екологічної безпеки: національна, міжнародна, а також екологічна безпека індивідів. Проаналізовані існуючі нині теоретичні концепції екологічної безпеки з позиції різних підходів, виявлено проблеми в здійсненні Україною політики в області забезпечення екологічної безпеки. Визначені сучасні напрями і перспективи розвитку державної політики екологічної безпеки країни. Запропоновані шляхи забезпечення формування і розвитку екологічної свідомості і екологічної культури громадян.

***Ключові слова:** публічне управління, механізми публічного управління, екологічна безпека, концепція екологічної безпеки, державна екологічна політика, національна екологічна безпека*

The paper considers the main types of environmental safety: national, international and also environmental safety of individuals. The currently existing theoretical concepts of environmental safety from the standpoint of various approaches were analyzed, and problems in Ukraine's policy implementation in the field of ensuring environmental safety were identified. The current directions and prospects for the development of the country's state environmental safety policy were determined. Proposed ways to ensure the formation and development of environmental awareness and culture of citizens.

***Keywords:** public management, mechanisms of public management, environmental safety, the concept of environmental safety, state environmental policy, national environmental safety.*

Постановка проблеми. Державна політика у сфері забезпечення екологічної безпеки являє собою діяльність всього механізму держави та її політичної системи з управління громадськими процесами, спрямованими на забезпечення нормального функціонування екосистеми країни, формування сприятливого середовища людського проживання.